

ונעימות, אולם מאידך גיסא, צריך גם להראות לעבד כמה הגניבה מאוסה ומתועבת, ולכן מוסרים לו שפחה כנענית כדי שיבין שהגנב נעשה שפל עד שלבסוף הוא מאבד את קדושת ישראל ויורד ממעמדו עד שמותר לו לחיות עם שפחה כנענית, ומכל זה יתבונן הגנב גיסא כמה נאה היא דרך התורה, ומאידך כמה מאוסה היא כל עבירה.

ומכאן יש ללמוד מהו הדרך הנכונה בקירוב רחוקים, שמצד אחד צריך להראות לרחוקים את יופי התורה ולקרבתם בדרך של חיבה, ומאידך גיסא צריך גם להראות להם את השפלות והתיעוב שבדרכי החופשיים ולהדגיש לפנייהם כמה מאוס הוא לעזוב את דרך התורה, ובאופן זה הם יתעוררו לעזוב את דרך הרשע וישתקקו גם ללכת בדרך התורה.

חובת ההשתדלות ברפואה

"אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו ייתן ורפא ירפא", (כ"א, י"ט). חז"ל דרשו (ברכות ס.ו) מפסוק זה "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", ודייק הרמב"ן (ויקרא כ"ו, י"א) שלא אמרו "מכאן שניתנה רשות לחולה להתרפאות" אלא רק **שלרופא** ניתנה רשות לרפאות, וביאר הרמב"ן שמצד החולה עצמו אם הוא עושה רצון ה', מוטב לו שלא יבוא לרופא בעת מחלתו, אלא ישוב בתשובה וירבה בתפילה - ועל ידי זה יתרפא כיון שמקור החטא אינו בגוף אלא בחטאים, [וכלשון הרמב"ן שם "אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם"], אך מ"מ "ניתנה רשות לרופא לרפאות", ואם בא לפני הרופא אדם ש"לא היה מעדת השם שחלקם בחיים", אין לרופא לאסור עצמו מלרפאותו, ומפני שכבר נהגו ללכת לרופא ומותר לרופא להתעסק ברפואתו.

מסלנט זצ"ל שפעם אחת חלה אחיו של הגר"א - רבי דוב, והגר"א בא לבקרו ומצא שם שני רופאים מפרטבורג ומאמשטרדם, ואמר הגר"א לאחיו "מה לך ולרופאים, והלא ה' רופא חולים", והרופא שהיה נוכח שם שאל את הגר"א "וכי לחינם ברא לנו הקב"ה רפאות ורופאים", והשיב לו הגר"א "וכי לחינם ברא הקב"ה חזירים, אלא כשם שבא הקב"ה חזירים לאוכליהם - **הגזיים, כך גם ברא רופאים לדורשיהם, אבל לא ליראי ה'.**" אמנם מאידך גיסא, מדברי הרמב"ם (בפירוש המשנה סוף פ"ד דפסחים) נראה שהוא סבור שהדרישה ברפאות אינו סתירה כלל לביטחון בהקב"ה, וז"ל הרמב"ם שם: "אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שהסיר בטחונו מה', והוי שוטים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כשאתמש בה", וכע"ז כתב רבינו החזו"ן זצ"ל במכתביו: "וכשאיני לעצמי, אני חושב השתדלות הטבעיות לבריאות למצווה וחובה, שכך הטביע הקב"ה בעולמו, ומצינו אמוראים שהלכו אצל רופאי אומות העולם להתרפא, והרבה צמחים ובעלי חיים ומוצקים נבראו לצורך רפואה".

הרמב"ן שעושי רצון ה' אינם הולכים לדרוש ברופאים, מ"מ זהו דווקא במי שבאמת בוטח בה' בכל ענייניו, אבל מי שבכל מהלך חייו אינו חי במידת ביטחון גבוהה כל כך עד שנמנע מפעולות השתדלות מיותרת, אינו יכול להימנע מללכת לרופא בטענה שהוא מ"עושי רצון ה'" שאינם הולכים לרופאים, כי אם הוא באמת לא הגיע לדרגה זו של ביטחון בכל ענייניו, אינו יכול לטעון שהוא בעל ביטחון דווקא לגבי זה שלא יילך לרופאים.

ומיהו עכ"פ יש לנו לקחת מוסר מדברי הרמב"ן ולדעת איך צריך לגשת לרופאים - מתוך ידיעה שאין הרפואה באה מהם אלא מהקב"ה, וזהו מה שאנו אומרים בתפילה "רפאנו ה' ונרפא" - והיינו שרק אם הקב"ה ירפא אותנו אז נרפא, ולכן כשם שהחולה מתאמץ למצוא רופא מומחה - לקיים את חובת ההשתדלות, כך צריך הוא גם להתאמץ מאוד בתפילה ובצדקה כפי כוחו כי בזה תלויה ישועתו ה', ואין להסיח דעת מהקב"ה. ובעל התניא זצ"ל חידש חידוש להלכה שמה שאמרו חז"ל (כתובות נ' ע"א) "המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש", זהו דווקא כשנותן האדם צדקה לשם מצוות צדקה בלבד, אבל כשרוצה לתת צדקה כדי לכפר על חטאיו וכמו שנאמר (דניאל ד' כ"ד) "וחטאך בצדקה פרוק", יכול לתת לכתחילה יותר מחומש, שהרי אם כדי להתרפא מחולי הגוף רגיל האדם להוציא הרבה יותר מחומש, כל שכן שבעד חולי הנפש - כדי להתכפר מחטאיו ראוי לתת צדקה גם יותר מחומש.

ויש ללמוד מזה שעכ"פ בשעה שהאדם נחלה רח"ל וכבר מוציא ממונו רב לרופאים, שבוודאי חובה כפולה מוטלת עליו להשקיע יותר מכפי כוחו בצדקה - כדי לטהר עצמו מחטאיו שהם שורש מחלות הגוף.

חשיבות דיני בין אדם לחבירו וחומר איסור גזל

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", (שמות כ"א א'). הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר, מדוע מיד לאחר פרשת יתרו - [שהיא פרשת מתן תורה] פתחה תורה בפרשת משפטים - העוסקת בדיני בין אדם לחבירו, והרי לכאורה היה ראוי לפתוח לאחר מתן תורה בעיקרי דיני התורה ולא בדיני בין אדם לחבירו, אלא ללמדך מהו **גודל חשיבות ומעלת 'בין אדם לחבירו' שחשוב הוא אצל הקב"ה לא פחות מבין אדם למקום**, ושלא נחשוב שעיקר החשיבות והדגש בעבודת ה' יש להניח רק במילי דשמיא ולא בבין אדם לחבירו, אלא גם הנהגת האדם בינו לבין סביבתו הם מעיקרי התורה וניתנו משמים מפי הגבורה, וחשובים הם באותה המידה כמו בין אדם למקום.

ואין לנו מושג עד היכן הקפידה תורה בעוון גזל, שהרי השאלה הראשונה ששואלים אדם לאחר פטירתו בבית דין של מעלה הוא "נשאת ונתת באמונה" - והיינו אם מסחרו ועסקיו בענייני כספים היה באמונה ובנקיות ללא שום חשש סרך גזל, וגם בתפילת נעילה אנו מתפללים "למען נחלל מעושק ידינו", והרי שבשעה גורלית כזאת שגזר דין מוות וחיים תלויים ועומדים, מתפללים אנו על גזל ועל עושק חבירו דווקא, ומזה נבין כמה חמור הוא עוון גזל.

ומו"ר הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל היה אומר, שבחורי ישיבות מדמים שעוון גזל אינו שייך אצלם כי אינם סוחרים בממון, אבל באמת גם בבחור ישיבה ובן תורה שייך גזל, **שאם בא לשוחח עם חברו בדברים בטלים בשעה שלומד, הוא נחשב כגזלן על שגזל את זמנו ומאבדו מלימוד תורה להבל ודק**, וזהו גזל חמור שאין לו השבה, ועוד היה אומר שמאחר שהישיבות והכוללים מוחזקים על ידי תורמים שכל מטרתם הוא שבני הישיבה או הכולל ישיקעו עצמם בלימוד התורה, א"כ אם בני הישיבה או הכולל מבזבזים את הזמן, הרי הם נתפסים בעוון גזל, שהרי הם אוכלים פיתם מכסף שניתן להם על מנת שיעסקו בתורה.

קרייזוירט זצ"ל ששמע עדות נאמנה, אשר תסמנה שערות ראש לשמעה, על הגאון והצדיק רבי ישראל סלנטר זצ"ל שהיה חולה מאוד, והגיע למינסק לדרוש ברופאים, והתאכסן אצל משפחת זלדוביץ הידועה, והודיע להם שאפילו אם הוא יהא בסכנת חיים ממש לא יחללו עליו את השבת אלא בהוראת חכם, ומפני שאמרו חז"ל שרועי בהמה דקה היות שמרעין בהמותיהן בשדות אחרים והם גוזלים בדרך קבע, דינם כמומרים ואין מחללין עבורם את השבת, וא"כ גם הוא עצמו היות ששימש ברבנות במשך ימי חייו וקיבל על כך משכורת, ונראה לו שלא עבד כראוי, נמצא שגזל בקביעות במשך ימי חייו מקופת הקהל, ואם כן דינו כרועי בהמה דקה שאין מחללין עליהם את השבת, ולכן הוא גוזר עליהם שלא יחללו עליו את השבת אלא בהוראת רב. [ובסופו של דבר, הודיע מצבו בהיותו שם, ויעצו לו לנסוע לקניסבורג ושם נפטר, זצ"ל].

הדרך הנכונה היאך להשפיע ולנהוג בקירוב רחוקים

"אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה", (כ"א, ד'). פירש"י "מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים". מבואר כאן שהתורה התירה לעבד עברי לישא שפחה כנענית - אע"פ שלכל יהודי הדבר אסור, ובפשטו טעם הדבר הוא מפני שעבד עברי מזולזל יותר במעמדו, [ובפרט שנמכר לעבד מחמת שנתפס בגניבתו], והרי הוא פחות מקדושת ישראל, ולכן הוא מותר בשפחה כנענית שבזויה ומופקרת ואסורה לישראל.

אולם יש להקשות שהרי מאידך גיסא מצאנו שהתורה הקפידה מאוד על כבודו של עבד עברי, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין כ' ע"א) "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו", והיינו שצריך האדון לדאוג שמאכלו של העבד לעבד לא יהא פחות טוב משל האדון עצמו, [ודרך משל אם האדון אוכל פת נקיה ושותה יין ישן, צריך הוא לתת גם לעבד תנאים כאלו], וכמו כן אם אין לאדון אלא כר אחד בלבד, צריך האדון לתת את הכר לעבד, והאדון עצמו ישן בלא כר (וכמוש"כ תוס' שם ד"ה כל), וא"כ איך יתכן שמצד אחד זלזלה תורה במעמדו של עבד עברי - והתירה לאדון לתת לו שפחה כנענית - דבר שבוודאי מפחית ומזלזל את כבודו, ומאידך גיסא יחד עם זה הקפידה תורה על כבודו - שהאדון לא יזלזל בו וייתן לו תנאים מעולים כמו של האדון עצמו, והרי לכאורה זה נראה תרתי דסתרי.

העניין, שאין כאן שום סתירה, ואדרבה שני העניינים הללו משלימים זה את זה, כי מאחר שהעבד נמכר מחמת גניבה, רצתה תורה להשיבו למוטב ולחנכו כדי שלאחר שש שנים כשיצא מבית אדונו לא יחזור לגנוב, **ולכן מצד אחד צריך האדון לקרבו מתוך אהבה וחובה** כדי שישתוקק לאחוז בדרך אדונו, וכדי שיראה איך הבית של יהודי שומר תורה ומצוות מלא חסד ואור

נדבת ידידיו הנכבד, רודף צדקה וחסד, ה"ה הר"ר מיכאל יעקב ביטון שליט"א

לע"נ רבינו הגה"ק רבי מרדכי בן ר' אליהו פגרמנסקי זצ"ל, נלב"ע כ"ה שבט תש"י ת.נ.צ.ב.ה.

כח התפילה של אלמנה

"כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו", (כ"ב, כ"א-כ"ב). אמי ע"ה התאלמנה בגיל צעיר, ומידי שנה הייתה עולה לקבר בעלה ביום היא"צ, והייתה מתפללת בבכיות ודמעות שליש וזועקת במר ליבה: "ריבונו של עולם, הרי שלושה שותפים יש באדם, הקב"ה, אביו, אמו, ואתה הרי לקחת מבני ומבנותי שליש אחד - הלא הוא אביהם, ואני אינני יכולה להיות במקום האב, ואם כן נופל עליך השליש של האבא שהרי אתה כל יכול, וא"כ תמלא את מקום האב ותדאג לחינוך בני ובנותי, ואתה הרי הבטחת בתורתך שתשמע קול בכיית אלמנה וכמו שכתוב כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, וא"כ אל תשיבני ריקם מלפניך", וכך הייתה בוכה בדמעות שליש על חינוך בניה ובנותיה על קבר בעלה מידי שנה בשנה, (ותמיד הייתה אומרת, "התפללתי ע"ז כ"כ מעומק הלב, לא יתכן שהקב"ה לא יקבל את תפילתי"), והיה קול בכיה נשמע למרחוק עד שהשומרים הנכריים בבית הקברות היו מתפללים לשמוע צעקות ובכיות גדולות כל כך, ולבסוף התרגלו מידי שנה לבכיות אלו והבינו שזהו צעקות שצועקת אמה יהודייה לקב"ה מתוך אמונה בכח התפילה, והזי משתוממים מגודל האמונה של עם ישראל שצועקים לקב"ה בבכיות ובדמעות ממש.

זהירות בענייני כשרות המאכלים שיהא בתכלית ההידור

"ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", (כ"ב, ל). ראוי להבין מהו השייכות בין תחילת הפסוק לסופו, ומדוע נכתב "ואנשי קודש תהיון לי" דווקא לגבי איסור אכילת טריפות. (ועי' בפרי"ש). ונראה שלהורות בא שבענייני כשרות המאכלים יש להזהר ביותר שיהיה המאכל נקי מכל חשש, ולכן דווקא בפסוק זה העוסק בפרישות מטריפות שהם מאכלות אסורות, כתבה תורה "ואנשי קודש תהיון לי", כדי שנהג במידת הקדושה והפרישות ויזהר מכל דבר שיש בו סרך איסור ונקפיד שיהיה "גלאט כשר". [ופעם אמר לי הגה"צ רבי מרדכי פגרמנסקי זצ"ל כלל בענייני כשרות, "מי שלא תפקיד ביזו חמש מאות דולר, גם לא תסמוך עליו בענייני כשרות"]. וסיפר לי שוחט אחד ששמע מהגה"ק בעל ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע שאמר, "יש 'שחיטה כשרה', וזהו השחיטה המקובלת בבית ישראל, אבל יש גם 'היימישע שחיטה' - שחיטה מהודרת בתכלית הנעשית על ידי יראי שמים השוחטים לאט ובמתינות וישוב הדעת, וצריך להשתדל שיהא 'היימישע שחיטה ולא רק 'כשר'ע שחיטה'.

הנהגה עם מאכיל טריפות לאחר מיתתו

"ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", (כ"ב, ל). ב'הגהות אשרי' (חולין פ"ז סי' ט"ז) הביא בשם האור זרוע' שכתב וז"ל "המוכר טריפות בחזקת כשרות ומת קודם שעשה תשובה, אסור להתעסק בקבורתו ואפילו כלבים אוכלים את בשרו ולוקקין דמו אסור להבריח מעליו", ומקור דבריו הם מהירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) שלמדו כן מהפסוק כאן, וכך מובא שם בירושלמי: "מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל ישראל נבילות וטריפות, פעם אחת שתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת, והיו כלבים

מלקקים את דמו, באו לשאול את רבי חנינא מהו לסלק את הכלבים מעליו, אמר להם, כתוב 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', וטבח זה היה גוזל את הכלבים, [שהיה מאכיל טריפות לישראל ולא היה נותן לכלבים כפי דין תורה], ואם כן 'ארפונן דמדידהון אינון אכלין', [הניחו להם לכלבים, משלהם הם אוכלים]. וזכורני מימי נעורי בלונדון שהיה שם רב רשע בשם יוסף שפוטשניק שר", (הוא היה חכם וידע הרבה ללמוד וחבר ספר של חידושים רבים על תחילת מסכת ברכות, וכאשר מלך אנגליה היה חולה הוא נתן לו סגולה ונתרפא, והכיר לו טובה, ומאז נתפרסם שחור, ובאו הרבה לקבל ברכותיו ועצותיו). והוא התבלש ונהג כצדיק, אולם היה עוכר ישראל והתיר לחנויות למכור נבילות תחת כשרותו, (וכן התיר ענינות בלא שום היתר עפי"י הלכה, וטען שמקיים בזה "קורא לאסירים דרור", עפ"ל). ובשעה שמת הורה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל ל'חברה קדישא' שלא לקברו בשופ"א אלא להניחו בלי קבורה, ורק כעבור כמה ימים קנו בני משפחתו בכסף רב שטח נפרד לעצמם בית הקברות, והרחיקו שמונה אמות מכל צד, ושם קברו אותו.

סכנת המגורים באיזור של חופשיים ומחללי שבת

"לא ישובו בארצך פן יחטיאו אתך לי", (כ"ב, ל"א). מפורש כאן בפסוק כמה הקפידה תורה שלא נתגורר בסמיכות לשכנים עושי עבירה, ומפורש גם הטעם - "פן יחטיאו אותך לי" - שהמגורים בסביבת פושעים או חופשיים מזיקה מאוד ומסוכנת להשפיע לרעה. ועובדא הוי במרן הגרי"ז זצ"ל שניגש אליו יהודי אחד מתושבי תל אביב, ושאל אם ראוי לו לעקור דירתו מתל אביב כדי שבניו לא יימצאו בסביבה רעה שרואים שם פריצות וחילול שבת, והשיב לו מרן הגרי"ז זצ"ל, "וכי אתה סבור שרק בשביל בניך אתה צריך לעקור דירתך מתל אביב, הלא בשבילך אתה צריך לעקור דירתך משם, שראיית פריצות או חילול שבת משפיע לרעה על כל אחד ואחד". וסיפר לי אדמו"ר אחד זצ"ל שפגש בכנסייה הגדולה במרינבד את הגה"ק רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל, וסיפר לו שהוא עומד לנוסע לארץ ישראל להשתקע בה, ובדעתו לגור בתל אביב, ונחרד הגה"ק ר' אלחנן ואמר לו "אני בשום אופן לא הייתי יכול להיות בתל אביב, שאם אראה חילול שבת בארץ ישראל, לא אחזיק מעמד מרוב צער מה נעשה בהיכל ה', ואיך אפשר להיות בפלטרין של מלך ולראות שם חילול שבת ולשתוק". ולדאבוננו בזמן האחרון חילול שבת מתרבה והולך, ומשבת לשבת המצב נעשה גרוע יותר רח"ל, ובעוה"ר אין אנו מזדעזעים ואין אנו מראים שכואב לנו שפוגעים בשבת קודש שהיא האות לאמונה בה' והיא מקשרת אותנו לקב"ה, וח"ו אנו מעמידים עצמינו בסכנה כשאנו שותקים ואין אנו תובעים את עלבונה של שבת קדישנו. ובעוה"ר נתקיים בנו מה שנאמר במשנה בסוף סוטה (מ"ט ע"ב) שבזמן עקבתא דמשיחא "חכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו", ושמעתי מהגה"ק רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל, שעוד יבוא זמן גרוע ש'יראת ה' תתייבש' - ואם בשנים קדמוניות היה בוער אש להבה כשניהלו מלחמה למען קיום הדת, הרי שיבוא עוד זמן שיראת ה' תתייבש, רח"ל, ולא ירגישו שזה נוגע אלינו מה שמחריבים את הדת רח"ל.

לקט עובדות והנהגות שראה רבינו שליט"א אצל הגה"ק רבי מרדכי פגרמנסקי זצוק"ל

נדפס לרגל יומא דהילולא - שחל בשבת קודש פרישת משפטים - כ"ה שבט

[ד] סבר שצריך בריבוע התפילין לעשות את הריבוע המדויק ביותר ששייך, וסיפר לי שידוע על מישהו שלא בירך אף פעם על תפילין באם הריבוע לא היה ממש מדויק. (וחוששני שהכוונה אליו בעצמו, כי יודע אני שהיה חושש על התפילין של עצמו מאחר שלדעתו כל זמן שניתן יותר לשפר ולרבע זה עוד לא נקרא ריבוע). ופעם אמרתי לו שהמומחה הידוע בשם 'שמאי' יוכל להשיג לו תפילין כרצונו, ונהנה מאוד ואמר לי, "הלואי, זה יהיה דבר עצום". [ה] שאל פעם על לשון המשנה ד"אלו דברים" - שנאמר שם "ביקור חולים", מדוע נאמר "חולים" בלשון רבים ולא אמרו "ביקור חולה" בלשון יחיד, ותיירץ שבני ביתו של החולה הרי הם גם כחולים במקצת, משום שכל סדרי הבית משתנה וכולם טרודים בעקבות החולה, וכשבאים לבקר את החולה יש לשאול בשלומם של כל בני ביתו של החולה ולא רק של החולה עצמו. [ו] כבר מימי נעוריו היה חולה, ובסוף ימיו כשהיה עוד צעיר סבל ייסורים נוראים מהמחלה הנוראה שפגעה בעיניו ובכל גופו, וכאשר הרופאים ביקשו להרגיע את כאביו ולתת לו תרופות משככי כאבים (מורפיום), הוא סירב לקבל ורצה לקבל ייסורים באהבה כדי שיתכפרו לו עוונותיו ויבוא לעולם העליון נקי וטהור ללא רבב חטא, והרופאים עמדו מהצד והשתוממו לראות גבורת נפשו של יהודי מדוכא ובעל ייסורים שמקבל על עצמו ייסורים באהבה ומוכן לקבל על עצמו עוד ייסורים, [והוא גם עמד בתוקף ש"אחות" שם לא תשרת אותו - שכן מימיו לא הסתכל בצורת אשה]. [ז] בשעה שבתאי לבקרו בבית החולים שבשכנו על ערש דוי כשבועיים לפני פטירתו, התפלל אז תפילה נוראה לקב"ה ואמר: "ריבונו של עולם חטאתי לפניך, אני חייב לקבל ייסורים כדי להזדכך, ואני מבקש ממך אם אתה גוזר עלי לתת לי ייסורים, תן לי את כל הייסורים כאני בעולם הזה כדי שאזכה לבוא לעולם הבא לאחר זיכור גמור, נקי ללא רבב חטא, ואל תשאיר לי שום חובות לעולם הבא", והרופאים שם עמדו מן הצד בהתפעלות עצומה איך יכול אדם לסבול ייסורים נוראים כאלו ברצון.